

УДК 336.77:338.3

Грубінка І.І.
кандидат економічних наук,
асистент кафедри фінансів і кредиту
Львівського національного аграрного університету

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ І ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ УКРАЇНИ

CORRELATION OF THE BANKING SYSTEM AND THE ECONOMY IN THE CURRENT REALITY OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Розглянуто сучасний стан і основні напрями діяльності НБУ як регулятора банківської системи. Показано розмір та причини значного зменшення золотовалютних резервів України протягом останніх п'яти років. Проаналізовано перспективи в діяльності НБУ в контексті прийнятого на 2015 рік кошторису держави. Досліджено можливі позитивні тенденції в економіці країни, які можуть виникнути в результаті значної девальвації національної грошової одиниці.

Ключові слова: банківська система, центральний банк, девальвація, золотовалютні резерви, валютний курс, облігації, державний борг.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены современное состояние и основные направления деятельности НБУ как регулятора банковской системы. Показано размер и причины значительного уменьшения золотовалютных резервов Украины на протяжении последних пяти лет. Проанализированы перспективы в деятельности НБУ в контексте принятого на 2015 год сметы государства. Исследованы возможные положительные тенденции в экономике страны, которые могут возникнуть в результате значительной девальвации национальной денежной единицы.

Ключевые слова: банковская система, центральный банк, девальвация, золотовалютные резервы, валютный курс, облигации, государственный долг.

ANNOTATION

This article reviews the current state and the main activities of the NBU as a regulator of the banking system. It shows the size and causes of a significant decrease in gold reserves of Ukraine over the past five years. The prospects of the activities of the NBU in the context of the state estimates adopted for 2015 are analyzed. The possible positive trends in the economy that may arise as a result of significant devaluation of the national currency are studied.

Keywords: banking system, central bank, devaluation, foreign exchange reserves, exchange rate, bonds, government debt.

Постановка проблеми. Питання функціонування банківської системи є одним з головних при побудові ефективної економіки країни, оскільки ця «кровеносна система» економіки повинна забезпечувати її фінансовим ресурсом, виступати основою сприятливого інвестиційного середовища і поступального розвитку. Тому стан банківської системи є індикатором стану економіки і навпаки. Водночас банківська система України є досить регульованою з боку державних органів, особливо це стосується відомого регулятора – НБУ. Ця урегульованість простежується і в банківських системах інших країн, питанням лише є її міра, оскільки як показує досвід при високому ступені регуляції з боку центробанку банківська система може не виконувати своїх головних функцій – посеред-

ника між інвесторами і позичальниками, який забезпечує ефективний перерозподіл фінансового ресурсу в межах економіки і дозволяє економічним суб'єктам забезпечувати безперервний процес виробництва. Тому можемо стверджувати, що напрям діяльності банківської системи, при надмірній її регуляції є відображенням політики центробанку і відповідних державних інтересів, однак, чи завжди такий стан речей сприяє розвитку як самої системи, так і економіки загалом? Відповідь на це питання можна знайти проаналізувавши сучасний стан функціонування банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями впливу діяльності банківської системи на економіку і їх взаємозв'язку висвітлені в таких працях Т. Смолженко [4], М. Маліка [2], Б. Луціва [1], П. Матвієнка [3], О. Заруцької, М. Мельника, І. Івасіва, О. Дзоблюка та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим працям зазначених вчених актуальним залишаються питання вивчення банківської регуляторної політики на сучасному етапі розвитку економіки, особливо напрямів і ефективності використання золотовалютних резервів НБУ.

Як відомо 29 грудня 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державний бюджет на 2015 рік», в статтях доходів і видатків цього основного фінансового документу країни, можна крім всього знайти індикатори подальшого розвитку і цілей діяльності банківської системи, прогнозовані макроекономічні показники, від яких залежить не тільки економічне зростання, але і добробут населення. Судячи з вказаного закону, 2015 рік для банківської системи буде роком складним, і покликаним забезпечити баланс державних фінансів України. До такого висновку можна прийти детально вивчивши склад доходів бюджету, де на доходи від діяльності НБУ припадає 69,9 мільярдів гривень [5], як податки сплачені за рахунок майбутніх періодів. Якщо врахувати, що в 2014 році цей показник становив майже 25 мільярдів, то можемо зробити 2 основні висновки: НБУ буде здійснювати значну емісію коштів, що має негативний вплив на інфляційні процеси і практика випуску ОВДП Міністерством фінансів і подальший їх продаж банкам,

з наступним викупом центробанком буде продовжена і успішно використана для формування дохідної частини бюджету.

Слід зазначити, що ця практика активно використовувалася упродовж 2008–2011 років, для фінансування видатків бюджету, оскільки законодавство забороняє НБУ «напрямую» здійснювати фінансування бюджету, тому виникла потреба у таких посередниках, як комерційні банки. Однак крім макроекономічного негативного ефекту, це дає змогу банкам переорієнтуватися у і без того складний для країни час з кредитування економіки на спекулятивні операції з державними цінними паперами, що несуть мінімальний ризик, стабільну дохідність у відносно короткостроковому періоді – найменший термін обігу ОВДП складає 1 місяць, найбільша частка у загальній структурі ОВДП складають облігації з терміном обігу 3–5 років, при дохідності 14,3%. В серпні 2014 році обсяг випущених ОВДП зріс до 358 млрд. грн. Портфель облігацій НБУ за минулий рік склав 171 млрд. грн., що більше ніж за шість попередніх років разом взятих (147 млрд. грн.) [8], такий стан зумовлює зменшення кредитування економіки з боку банків, але і до зменшення золотовалютних резервів регулятора, можливо це і не основна стаття їх цього зменшення, однак можемо стверджувати, що вона є вагомим.

Дані щодо динаміки і стану золотовалютних резервів НБУ наведені в наступній таблиці.

Таблиця 1
Динаміка золотовалютних резервів України протягом 2010–2014 років

Дата	Сума резервів, млн. дол.	Відхилення	
		млн. дол.	%
на 01.01.2010	26505		
на 01.01.2011	34576	+8071.0	+30.45%
на 01.01.2012	31794,6	-2781.4	-8.04%
на 01.01.2013	24546,2	-7248.4	-22.79%
на 01.01.2014	20415,7	-4130.5	-16.82%
на 01.12.2014	9966,1	-10449.6	-51.18%

* [6]

У таблиці простежується чітка динаміка до зменшення золотовалютних резервів починаючи з 2012 року, водночас найбільше зменшення відбулось у 2014 році на 51,18% порівняно з попереднім роком і на 62,4% при співставленні з 2010 роком. Це є безумовно наслідком тихі важких умов і викликів які повстали перед нашою країною у 2014 році, однак упродовж цього року динаміка резервів була також нерівномірною таблиця 2.

Як бачимо, найбільші зменшення золотовалютних резервів відбулись на початку і в кінці 2014 року, водночас у травні та вересні зафіксовано їх зростання до попереднього місяця. Це наштовхує на думку, що девальвація, які відбувалась протягом всього року не була основною причиною нерівномірності зменшення золотовалютних резервів НБУ. Які ж тоді причини, мали

вплив на це явище? На нашу думку, цьому є 2 основні причини: купівля Національним банком ОВДП від комерційних банків, фактично їх рефінансування через цю операцію і продаж валюти НАК «Нафтогаз» для розрахунків за отримані енергоносії. Відтак резерви НБУ зараз покривають негативне торговельне сальдо України лише на 1,5 місяця, при нормативи мінімум в 1 квартал і короткострокові боргові зобов'язання країни приблизно на п'яту частину (при потребі в повному покриванні). Така ситуація невідкладно потребувала прийняття радикальних рішень, оскільки в новий 2015 рік НБУ увійшов з резервами у приблизно у 6,5 мільярди гривень, при таких темпах витрат цих резервів вистачило б лише на січень–лютий. Це змусило центробанк повністю перейти до режиму плаваючого валютного курсу та відпустити гривню у «вільне плавання», що тільки за один день спричинило девальвацію у 6 гривень і курс в 25 грн./дол.

Таблиця 2
Динаміка золотовалютних резервів України на протязі 2014 року

Дата	Сума резервів, млн. дол.	Відхилення	
		млн. дол.	%
на 01.01.2014	20415,7	+1603.8	+8.5%
на 01.02.2014	17805,6	-2610.1	-12.8%
на 01.03.2014	15462,3	-2343.3	-13.2%
на 01.04.2014	15085,5	-376.8	-2.4%
на 01.05.2014	14226,3	-859.3	-5.7%
на 01.06.2014	17898,6	+3672.3	+25.8%
на 01.07.2014	17083,3	-815.2	-4.6%
на 01.08.2014	16070	-1013.3	-5.9%
на 01.09.2014	15928,5	-141.5	-0.9%
на 01.10.2014	16385,2	+456.8	+2.9%
на 01.11.2014	12586,9	-3798.3	-23.2%
на 01.12.2014	9966,1	-2620.9	-20.8%

*те саме

Однак з викладеного матеріалу постає логічне запитання, чи дасть це можливість суттєво знизити темпи падіння золотовалютних резервів, покращити платоспроможність країни в очах міжнародних інвесторів. На останніх валютних аукціонах НБУ здійснював продаж 3 млн. дол. щодня, це не могло задовольнити потреби економіки, особливо імпортерів. У результаті обсяги торгів за день на міжбанку одного великого банку становили близько 500 тис. дол., а сума більша 100 тис. дол. продавалась за комерційним курсом на 30–40% вищим за курс НБУ (т.зв. індикативний курс), добовий офіційний обсяг валютних операцій зменшився і становить зараз близько 150 млн. дол. США. На нашу думку, відмова від таких незначних валютних інтервенцій – це скоріше інструмент регулювання макроекономічних процесів і індикаторів розвитку для економічних суб'єктів і економіки загалом, проте аж ніяк не засів економії золотовалютних резервів і проблему їх стрімкого зменшення, це не те, що не знімає, навіть не відтермінує.

Основна економія, повинна бути здійснена по найбільш затратних статтях, а це як ми вже зазначали, купівля ОВДП і надання коштів НАК «Нафтогаз України». Однак судячи з даних бюджету, які ми виклали на початку статті, таких кроків не буде здійснено, недоцільність валютних надходжень, важлива соціальна складова в ціні енергоносіїв, наряду із небажанням здійснювати радикальні, хоч і не популярні рішення з боку уряду поставила його в ситуацію, коли альтернативи подальшої монетизації державного боргу з боку НБУ фактично немає. В цьому контексті актуальним є питання росту інфляції, адже очевидним є факт недостатності золотовалютних резервів для перерахувань в бюджет країни прописаних законом сум, доведеться «вмикати верстат», а із значним розміром девальвації, подорожчанням енергоносіїв це може зробити ріст цін слабо контролюваним, і найвірогідніше перспектива галопуючої інфляції в 2015 році буде високоімовірною. Тому першочерговими завданнями є неемісійне фінансування дефіциту бюджету (офіційна цифра – 52 мільярди гривень), доведення НАК «Нафтогаз України» до беззбиткової діяльності, принаймні самоокупності.

За таких умов, лишається сподіватись, що міжнародні кредитори враховуючи всю важкість ситуації переглянуть кредитні програми у бік збільшення (особливо МВФ) і із тої непростой ситуації, яка склалася вдасться отримати певні позитивні і досить важливі моменти, які б стали основою подальшого економічного зростання. Ці моменти стосуються насамперед девальвації національної грошової одиниці до ринкового курсу:

– стимулюванням внутрішнього виробництва, заміною імпоротної продукції вітчизняними аналогами, з огляду на значне зростання вартості такої продукції. Це стосується насамперед легкої промисловості, вироблення побутової техніки, машинобудування та деяких інших галузей чи окремих груп товарів;

– зростання конкурентоспроможності українських експортерів на зовнішніх ринках, це також стосується і створення нових підприємств, виробництво яких не тільки дозволить замінити імпорту продукцію, але і виходити на ринки інших країн;

– стимулювання здійснення прямих іноземних інвестицій (з огляду на те, що жоден конфлікт не може бути вічним), оскільки зараз робоча сила для інвестора подешевшала фактично в 2,5 рази, відповідно і реалізація різного роду інвестиційних проектів стала нижчою, що істотно покращило інвестиційний клімат;

– зменшення валютних операцій і розрахунків всередині країни, які не були пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю, а скоріше мали «традиційний характер», тобто дедоларизація економіки, зростання позицій гривні при внутрішньогосподарських розрахунках. В Україні за стабільного курсу часто складала-

ся ситуація, коли різні розрахунки здійснювалися у валюті, незважаючи на те, що доходи суб'єктів, які їх проводили були гривневими, тобто ці суб'єкти свідомо наражали себе на валютний ризик, ми вважаємо, що перехід до плаваючого валютного курсу, неминуче призведе до зростання цього ризику, а найпростішим варіантом його уникнення є перехід на ту грошову одиницю і якій суб'єкт отримує свій дохід, для суб'єктів в Україні – гривня. В цьому контексті також слід очікувати продовження і значна висхідна динаміка тенденції зниження попиту на валютні кредити, хоча проблема погашення вже отриманих стане ще більш нагайною, і потребуватиме діалогу, а відповідно і поступок з боку як регулятора, так і комерційних банків та їх позичальників.

Висновки. Ситуація, яка зараз склалася в банківській системі України, характеризується значною залежністю комерційних банків від НБУ, водночас тривожними є намагання монетизувати бюджетний дефіцит за рахунок золотовалютних резервів, що не тільки призводить до зменшення платоспроможності країни, але і негативно впливає на діяльність комерційних банків, зростання обсягу спекулятивних операцій і операцій з державними цінними паперами, замість пошуку можливостей кредитувати економіку. Перехід до плаваючого валютного курсу і значна девальвація національної грошової одиниці не дасть можливості заощадити значний розмір валютних резервів центрбанку, однак по при всьї негативні явища, зумовлені нею, відкриваються окремі можливості щодо закладення зараз позитивних тенденцій в майбутньому розвитку національної економіки, що має бути напрямом подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Луців Б.Л. Інвестиційний потенціал банківської системи України // Б.Л.Луців // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 53–58.
2. Малік М.Й. Монетарні інструменти стимулювання кредитної активності комерційних банків / М.Й. Малік, Л.О. Вдовенко // Економіка АПК. – 2013. – № 11. – С. 31–33.
3. Матвієнко П.В. Інвестиційна діяльність вітчизняних банків / П.В. Матвієнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 9. – С. 31–37.
4. Смовженко Т., Багратян Г., Кравченко І. Макроекономічна політика України в 2014–2019 роках: банківська і фінансова сфери / Т. Смовженко, Г. Багратян, І. Кравченко // Вісник НБУ. – 2014. – № 10 (224). – С. 20–24.
5. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
8. Чурій О., Ніколайчук С. Монетарна політика НБУ: вчора, сьогодні, завтра / О.Чурій, С.Ніколайчук // Дзеркало тижня. – 2014. – № 1 (197). – С. 7.